

श्री. विजय.म. गाडगीळ.
‘अवधूत’ प्लॉट नं. ४३२, सेक्टर २५,
निगडी, प्राधीकरण, पुणे ४४
फोन नंबर : ०२० २७६५६६६६

सौ. यशस्विनी. मु. केंदूरकर
श्रीसमर्थ हौसिंग सोसायटी,
धन्वंतरी सभागृहामागे, पुणे ४११००४

(२०१४ -फेब्रुवारी महिन्यातील स्वाध्याय)

दा.प्रवेश : द.१२-१ (विमल लक्षण)

माणसाच्या जीवनाची दोन अंगे आहेत. ०१) प्रपंच व ०२) परमार्थ. प्रपंच हा करावाच लागतो कारण त्याशिवाय जीवनच टिकणार नाही. प्रपंच योग्यपणे व काटेकोरपणे केला तरच जीवन सुसह्य होते. पण एवढ्यानेच माणसाला समाधान प्राप्त होत नाही. त्याला प्रपंचात सतत अपूर्णत्व जाणवत राहते, व पूर्णत्वाची ओढ शिल्लक राहतेच. व हे पूर्णत्व मिळविण्यासाठी त्याला परमार्थ करणेच आवश्यक आहे. अशावेळी माणसाला संभ्रम पडतो की पूर्ण समाधान जर परमार्थाने मिळणार आहे तर जो प्रपंच केल्याने पूर्ण समाधान मिळणार नाही त्या प्रपंचाची खटपट का करावी बरे? श्री.समर्थानी या समासात माणसाला पडणारा समासात हा संभ्रम दूर केला आहे. ते पहिल्याच ओवीत सांगतात की “ आधी प्रपंच करावा नेटका । मग घ्यावे परमार्थविवेका । येथे आळस करूं नका । विवेकी हो ॥ १२-१-१ ॥ कारण प्रपंच व परमार्थ हे दोन्ही एकमेकास पूरक असतात. या दोन्ही पैकी कोणताही एक मार्ग स्वीकारून चालतच नाही. याची अनेक उदाहरणे समर्थानी दिलेली आहेत. म्हणून ते सांगतात की, “ संसारी असतां मुक्त । तोचि जाणावा संयुक्त । अखंड पाहे युक्तायुक्त । विचारणा हे ॥ १२-१-८ ॥ “ प्रपंची जो सावधान । तो परमार्थ करील जाण । प्रपंची जो अप्रमाण । तो परमार्थी खोटा ॥ १२-१-९ ॥ “ म्हणौन सावधानपणें । प्रपंच परमार्थ चालवणें । ऐसें न करितां भोगणें । नाना दुःखें ॥ १२-१-१० ॥ समर्थानी दिलेले “ पर्णाळि पाहोन उचले । जीवसृष्टि विवेकें चाले । आणि पुरुष होऊन भ्रमले । यासी काये म्हणावें ॥ ११ ॥ पानावरील आळी जशी पुढे काय आहे हे पाहिल्याशिवाय मागील पाय उचलत नाही तसे माणसाने नेहमीपुढे येऊ शकणाऱ्या प्रसंगाला तोंड देण्यासाठी आधीच तरतूद करून ठेवणे आवश्यक आहे. यालाच विवेक करणे असे म्हणतात. विवेकाने वागून आपण आपले अवगुण नाहीसे करू शकतो व गुणवंतांचे गुण आपल्यात बाणवू शकतो. म्हणून माणसाने सावधपणाने आपला प्रपंच करावा व तो करित असतानाच परमार्थाची रोकडी प्रचीती घेण्याचा प्रयत्न करावा.

दा.परिचय : (द.३ समास २,३,४,५)

या स्वाध्यायात आपण द.३ मधील समास २,३,४,५ या चार समासांचा अभ्यास करणार आहोत. ‘स्वगुण परीक्षा’ असे त्यांचे नाव आहे. या चार समासात श्री. समर्थानी सामान्या माणसाच्या जीवनाचे समर्पक वर्णन केले आहे. जन्माला आल्यापासून मरेपर्यंत माणूस कसा वागतो याचे स्पष्ट वर्णन येथे आलेले आहे. माणसाचे जीवन पूर्वी जसे होते तसेच आजही आहे. त्याला बालपण, तरुणपण, ग्रहस्थ, व वृद्धत्व या आवस्थातून जाताना भोगाव्या लागणाऱ्या प्रसंगांचे वर्णन समर्थानी या चार समासात केले आहे याचे कारण समर्थानी आपल्या लक्षात आणून द्यायचे आहे की जन्म हाच मुळी दुःखमूळ आहे. “ जन्म मरणाच्या ” चक्रातून बाहेर पडायचे झाल्यास माणसाला जीवनातील भयानकता लक्षात येणे जरूरीचे आहे. स्व निर्मित, मानव निर्मित, निसर्ग निर्मित व प्रारब्धामुळे येणारी संकटे माणसाला भोगावीच लागतात. हे जन्म-मरणाचे चक्र जर संपवायचे असेल तर “ भक्ती ” करणे आवश्यक आहे. हे चार समास वाचून माणूस अंतर्मुख व्हावा हाच या समासांचा हेतू आहे. या स्वाध्यायाचा मनःपूर्वक अभ्यास केल्यास आपल्यालाही अंतर्मुखता प्राप्त होऊन आपला जीवन विषयक दृष्टिकोन बदलू शकेल.

दा.प्रबोधः द.११-६ महंत लक्षणे , द.१४-१ निस्पृह लक्षणे , व द.१८-३ निस्पृह शिकवण या तीन समासांचा अभ्यास येथे करावयाचा आहे.

श्री. समर्थांच्या समाज घडविण्याच्या अत्यंत व्यापक व कठिण अशा कार्यासाठी समर्थानी लोकाना मार्गदर्शन करू शकतील असे अनेक महंत तयार केले.

महंतानी कसे वागावे, कोणकोणते विधी निषेध पाळावेत याची स्पष्ट जणीव या तीन समासात करून दिली आहे.

श्री.समर्थांच्या मते महंत हा निस्पृह असलाच पाहिजे. हा निस्पृह कसा असतो याचे वर्णन १४-१ व १४-८ मध्ये दिलेले आहे. निस्पृह व्यक्तीने कसे वागावे,काय करावे काय करू नये हे सांगणाऱ्या ७९ ओव्या श्री. समर्थानी लिहिल्या आहेत त्यांचा नीट अभ्यास करावा.

महंताने कोणती बंधने पाळावीत, कोणती पथ्ये पाळावीत, विचार कसा करावा,कोणकोणती तयारी करावी हे द.१८-३ मध्ये सांगितले आहे. या प्रयत्नात प्रभू रामचंद्राचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवावा असे श्री. समर्थांचे सांगणे आहे.